

Lukács György,
a magyar belügyminiszterium államtitkára.

Lukács György.

Jól esik irni e derék férfiról. Kezünkben hevesen mozog a toll; őszinte lelkesedést érzünk a szorgalmas munka e hű emberéről írva. — Mert Lukács György életének, működésének jelszava a lankadhatatlan munka volt. Ez kísérte végig hosszú pályáján s ez vezérli ma is, midőn fáradságainak gyömölcsét: a gondtalan nyugalmat élvezhetné. Előkelő családból származott, az igaz; de ez fényes haladásával semmi összefüggésben nincs. A létrának minden egyes fokára saját erejéből jutott. Elvégezte iskoláit, gyakorló éveit: ügyvéd lett, de e mellett lelkének idealizmusa kiszakította a gyakorlati életpálya szűk határaiból, s ügyvédi működése mellett ráért arra is, hogy megyéjének (Bihar) közléte iránt is érdeklődjék; a tárgyalások mellett volt ideje részt venni a megyei tanácskozásokban is. Sőt publicistai működése által, mit Kossuth »Pesti Hirlap«-jában kezdett meg, a szélesebb körök figyelmét vonta magára, s Szemere Bertalan a belügyminiszteriumba hívta meg miniszteri titkárnak. Midőn a kormány Debreczenbe menekült, Lukácsnak több ember munkáját kellett végezni. S végezte pontosan. Végig élte a szabadságharcz kinos napjait; szenvedett sok üldözést ennek leveretése után, s 1861-ben Nagyvárad polgármesteri széken működik a férfi érett eszével,

és erejével. 1865-ben egyhangúlag képviselővé választják. 1867-ben ismét Nagyvárad polgármesteri székén ül, honnan csak 1875-ben mozdul el, midőn Tisza Kálmán belügyminiszter miniszteri tanácsosnak hívja meg. Ezóta működik az államkormányzás e nehéz állomásán, s több, nagy, országos esemény van nevével kapcsolatban. A szegedi árvíz veszélynél kifejtett buzgóságának jutalma volt a szt. István rend keresztje. Minden irányban értelmesen, pontosan és buzgón működött, s midőn 1885. év jún. 13-án államtitkár lett, megérdemlett helyét foglalta el. — És a sokat fáradott ember ma is végzi teendőit. Van életereje, van lelkiüdesége azt a szövevényes, elképzelhetetlen kiterjedésű ügykört a legpontosabban elvégezni, betölteni.

Adja az Isten, hogy még sokáig legyen képes erre, mert az ő tekintélye, állása, miránk nézve is a lelkesedés, nemes büszkeség forrása.

— r.

Agathangelos örmény történetiró. ¹⁾

II.

Szerzőnk Agathangelosnak nevezi magát, római születésűnek, járatosnak a rómaiak és görögök tudományában s a gyorsírásnak művészetében. Könyvét Tiridát király megbízásából írta. Nem dolgozott régi mondák alapján, hanem — és ezt ismételten állítja — mint szem- és fültanú.

Mindezeket összevetve, Pappenbroch az egész munkát koholt férczelménynek jelentette ki. ²⁾ Stiltling azt az — újabban Langlois által ismételt — hypo-

¹⁾ A. Gutschmid, Agathangelos (Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft, 31-ik köt. (Leipzig, 1877.) — Langlois, Collection, I. stb. — Stiltling, Acta S. S. Sept. 8. — Agathangelos munkájának a mechitharista atyák által kiadott örmény szövege, Velence, 1835. — Storia di Agatangelo, versione italiana.

²⁾ Acta S. S. 309.

thesist állította fel, hogy legrosszabb esetben egy elveszett régi munka átdolgozása fekszik előttünk, a mely régi műnek szerzője csakugyan szemtanúja volt az általa leirt eseményeknek. E feltevés az engedménynek egy nemét képezi a nemzeti felfogás irányában, mely hagyomány-szerűleg az örmény irodalom élén álló történetírót látja Agathangelosban.

De a ki csak futólagos pillantást vet is a munka tartalmára, a megkínzott vértanúknak hihetetlen szívósságában, a szentek szavait leíró, fel és alá futkosó gyorsírókban, a királyi származású apáczában, ki egy zsarnok szerelmi ajánlatai elől nagy kísérettel világgá bujdosik, az izetlenségben, mely a bűnbánó királylyal alattvalóinak közepette vaddisznó alakjában hallgattatja meg a szent beszédet, a megtérteknek képtelen számmal való feltüntetésében, — szóval lépten-nyomon a régi szent legendák jól ismert, stereotyp vonásaival fog találkozni. S a görög szöveg címe — »Szent Gergely vértanúsága — a maga egyszerűségében csakugyan jobban is tünteti fel a dolognak lényegét, mint az örmény elnevezés: »A nagy Tiridátnak és Világosító szent Gergely hitszónoklatának története.«

Ha nem tekintjük a könyvet egyébnek, mint szentek legendájának, beosztása megértéséhez is könnyen megtalálhatjuk a kulcsot. Szemtanúnak kellett a szerzőnek lenni, hogy teljesen igazolva legyen elbeszéléseinek hitelessége. Az érdekelt király megbizásából kellett írnia, hogy okmány-szerű jellege legyen munkájának; gyorsírónak (tachygraphos) kellett lennie, mert csak így jegyezhetette le a szenteknek jámbor beszédeit. Római eredetet s a római és görög tudományokban való jártasságot tulajdonit magának, mert ezáltal fokozott mérvben igazolhatja, hogy helyesen tudta megítélni a dolgokat. S végül Agathangelos nevet visel, mert ő hozza »a jó hirt« a kereszténység elterjedéséről Örményországban.

Jellemző a régi szent-legendákra nézve a következő vonás is: Agathangelos, Tiridát királynak titkára, épen oly hiteles személy, mint Pasikras, szent Gergely apródja, s sok más szerző, kiknek nevei a szent-legendák élén állanak. Egyszerűen szokásos írói formáról van szó, hamisi-

tásról voltaképen nem is beszélhetni. Agathangelos oly kevésbé igyekszik a fölvelt álarcz mögött elrejtözve maradni, hogy már a következő lapon, miután személyéről megadta volna az említettük felvilágosításokat »hazájának irott okmányai«-ról beszél, melyeket az evangelium Örményországban való hirdetése ügyében felhasznált. Egészen természetes dolog mindezek szerint, hogy a munka eredetének vizsgálatánál ettől a nagyon is áttetsző álarcztól egészen el kell tekintenünk.

Szerzőnk nem volt római, hanem örmény. Bizonyítja ezt az a körülmény is, hogy a midőn elbeszélése örmény területen mozog, jó helyismeret áll rendelkezésére, ellenben meseszerűek s elmosódottak a leírásai, mihelyt átlépi Örményország határait. Nem volt királyi titkár, hanem egyházi férfiú, a mit a munkának egész jellege s alaphangja elárul. Az első lapokon olvasható elbeszéléseknek a Khosrov és Tiridát közti küzdelmekről, melyekre az előszó különösen figyelmeztet, csak az a céljuk, hogy a szenteknek szájába adott hosszadalmas hitszónoklatok mellett némi változatosságot kölcsönözzön a munkának s a többi része iránt is érdeklődést keltsen a harczias örmény nemesség körében, melyre, mint olvasókra leginkább számíthatott a szerző. S egyházi állására vall a hierarchicus hang is, mely könyvének legnagyobb részén átvonúl.

Szerzőnk nem volt kortárs, sőt igen tetemesnek mondható az időköz, mely őt a leirt eseményektől elválasztja. Kitészik ez már az örményországi katolikosnak patriarkha (hájrábjed) elnevezéséből is, melyet az örmény eredeti, mint hivatalos czimet, csak egyszer, de a görög fordítás ismételve használ s a mely két ízben »érsek« elnevezéssel váltakozik. Lefele korlátot találunk a szavakban, melyeket a munka szent Gergelylyel elmondhat »a kiválasztás napjáról, határok, idő és szám nélkül való napról, mely a hetedik korszaknak kezdete, a midőn Ő megpihenteti minden hűséges szolgáját.« A régi egyháznak tudniillik az volt a felfogása, hogy a mostani világ számára hatezer esztendő van kiszabva s annak letelte után bekövetkezik az ezeréves birodalom. E felfogásnak természetesen módosulnia kellett, midőn a várt átalakulás nem következett

be s valószínűleg e körülménnyel áll összefüggésben az, hogy a görög fordító az idéztük mondatnak egészen más szerkezetet adott. Az Örményországban akkor divatozott számítás szerint az 501-ik évre kellett esnie a hetedik évezred kezdetének; ha tehát Agathangelos ezen év után írta volna munkáját, bizonyára nem egyeztethette volna ekként össze az ezeréves birodalmat s a hetedik világszázadot. S abban is igazat kell adnunk Stilling-nek, hogy a szent Gergely halálának körülményeiről s módjáról való megemlékezés teljes hiánya meglehetősen biztossággal enged következtetést arra, hogy a szerző nem birt tudomással szent Gergely földi maradványainak feltalálásáról Zeno császár korában (474—491).

Arra nézve, hogy mely időpont előtt nem írhatta munkáját Agathangelos, felvilágosítást nyújt a 412-ik évben keletkezett örmény biblia fordításnak használása. Arra nézve pedig, hogy mely időpont után nem szerkeszthette azt, biztos tájékozást meríthetni abból a körülményből, hogy Chorenei Mózes (459—481) és Phárbi Lázár (485 után) ismerték Agathangelosnak a könyvét.

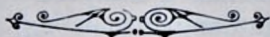
Az örmény Agathangelosnak egy párisi kéziratából Langlois¹⁾ a következő feljegyzést tette közzé: »Agathangelosnak fenmaradt örmény szövege fordítás, melyet a görögből egy hetedik századbeli író dolgozott át, Eznig atya, a ki különbözik az ötödik században élt gogh-p-i Eznigtől. Eznig, úgy látszik, a fordításra akkor vállalkozott, midőn Gomidás patriarkhasága idejében először akadtak rá szent Ripszima ereklyéire.« E feljegyzés ily alakban nem felelhet meg a valóságnak. Az örmény Agathangelos stíljében a legilletékesb tudósok mindeddig semmi nyomát sem fedezték fel a görögből való fordításnak; ellenkezőleg határozott jellegével találtak benne a szerkezet eredeti voltának. Ha az Agathangelos név alá rejtőző szerző azon időhatárok közt élt, a melyek fennebb ki vannak mutatva, úgy merőben érthetlen, hogy egy örmény közönség számára dolgozó örmény író miként használhatta volna a görög nyelvet. De a ki Agathangelost annak tartja, a mi-

¹⁾ Collection, I. 103.

nek ő magát állítja, minthogy ez esetben mintegy 76 évvel az örmény alphabet feltalálása előtt kellett volna írnia művét, az szükségképen feltételezni kénytelen, hogy görög nyelvet használt megírásához. S a midőn az örmények tudomást nyertek a görög szöveg létezéséről, a szerzőnek állításaiból ezek szerint vajmi könnyen következtethették, hogy ez a szöveg az eredeti s az örmény csak fordítás. A párisi kéziratban levő megjegyzés szerzőjének valószínűleg tudomása volt Eznik atya hasonló tárgyú irói működéséről s a kettőt összezavarta. Minden jel s adat egyébiránt arra vall, hogy a párisi kéziratból általunk idézett sorok nem Agathangelos görög szövegének állítólagos örmény feldolgozójáról nyujtanak nekünk felvilágosítást, hanem éppen ellenkezőleg az örmény eredeti görög fordítása szerzőjének emlékezetét őrizték meg. Eznik a 618-ik év táján élt s teljesen reátalál mindaz, a mit Agathangelos görög fordítójának idejéről s nemzetiségéről kinyomozni sikerült.

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Képzelet és való.

§ Szülőimnek két gyermekük volt csupán, nővérem és én. Az ifjabb én valék s ha szerénytelennek nem tartanál, megvallanám, hogy sokkal szebb is voltam, mint ő.

Ez volt aztán oka, hogy gyűlöletének minden fulánkját ellenem irányozta. Mindent elkövetett arra nézve, hogy hiremet az emberek előtt aláássa és szülőim szeretetét tőlem megrabolja. Oly sima volt, mint a kigyó. Úgy el tudta csábítani szülőimet kétszínű, hazug szavaival, hogy ezeknek — különösen atyámnak — szive egészen feléje hajlott. Mindig szidtak, pironogattak, mert elhitték álnok szavait. Nagyon rossznak hittek engem, őt pedig igen igen jónak.

Atyám nehéz beteg lett. Én virasztottam mellette a hosszú éjszakákon, míg nővérem jól aludt. Utolsó órájában így szólt hozzám, nővéremnek véelve engemet:

— Köszönöm önfeláldozásodat kedves gyermekem, drága, jó Margitom, hogy annyi éjen át megvontad magadtól az álmot, hogy mellettem viraszthass!

— Én Teréz vagyok, mondtam.

— Hogyan, hát te képes volnál ennyi jóságra?! te?!... Szegény gyermekem! szegény félreismert jó gyermekem!

Ezek voltak utolsó szavai. Aztán nagyon elgyengült. Már csak szeretettel vegyes engesztelő tekintete beszélt nekem arról, hogy most már — bár későn tudja, — hogy két leánya közül melyik volt a jó. S én bár mély fájdalmat éreztem szivemben elvesztése miatt, de jól esett lelkenek a tudat, hogy atyám utolsó órájában belátta: mennyire félre volt vezetve.

Később sok önfeláldozást tanusítottam anyámmal szemben is, amiért ő igyekezett meleg szeretetével jóvá tenni a multat.

Most pedig hadd mondjam el nővéremnek még egy galád tettét.

Nekem völegényem volt, a kit én forrón, kimondhatatlanul szerettem. Úgy éreztem, mintha nélküle tovább élni sem tudnék. És egyszer az történik, hogy az általam annyira szeretett férfi, egy levél kíséretében, melyet neki irtak, visszaküldi a jeggyűrűmet. A levélben én mint egy alávaló teremtés, kinek rosszasa atyját a sírba taszítá, úgy valék lefestve; nővérem ellenben, mint angyal volt feltüntetve. »Ha angyali jó nőt akar birni, úgy vegye nőül Margitot. Higyje el, hogy a másikkal átkot vesz a nyakára.« Így végződött a levél.

Hogy minő érzelmek közt olvasám végig, azt elmondani nem tudom, legyen elég annyit mondanom, hogy oly sajtó fájdalom hasította végig bensőmet, mintha a lelkenek jobb felét kiszakították volna.

Aztán amint napok multán beletörődtem boldogtalanságom tudatába s kissé nyugodtabb levék, jól szemügyre vettem az engem gyalázó sorokat és sajnosan ismertem rá azokban nővérem elváltoztatott irására.

Szent Péter szemeiben a szájalom könnyei ragyogtak.

— És békével türted-e mindazon szenvedéseket? kérdé.

— Nem. Gyakran kifakadtam nővérem ellen; ő persze minden bűneit eltagadta.

— No látod ez már salak rajtad. Tűröké a mennyeknek országa.

— De ellene én rosszat nem cselekedtem.

Aztán, hogy megmentsem magamat a kétségbeeséstől irni kezdék lapok számára elbeszéléseket, rajzokat, költeményeket stb. És örömmel tapasztalám, hogy már első kísérleteim beváltak, sőt dicséretet nyertek; a szerkesztők buzdítottak, lelkesítettek, hogy csak folytassam. Így haladtam annyira az irodalom terén, hogy több lapnak munkatársává lettem s ha ily korán nem kell vala elköltözni a földről, talán ott még nevemet halhatatlanná tehettem volna.

— Ah az nem elég az üdvösségre! Nyujtottál-e alamizsnát mindazon szegényeknek, kik ajtótok előtt megjelentek?

— Az örmény szegényeknek, de a magyarokat elutasítottam, hogy menjenek a magyarokhoz koldulni.

— Miért tetted ezt?

— Mert azt hittem, hogy mivel én örmény vagyok, tehát elég jót cselekszem, ha a saját nemzetemhez tartozó koldusoknak adok, a magyar koldusokat pedig a magyarokhoz utasítom.

— Magyarország volt hazád?

— Igen.

— No ezt elárulja a tiszta magyar nyelv is, melyen beszélsz, a miből következtetni lehet, hogy magyar lapoknak voltál munkatársa. Már most figyelj jól. Te nagyon vétkeztél azzal, hogy a magyar szegényeknek nem nyujtottál alamizsnát. Vétkeztél Isten ellen. Mert előtte legkedvesebb cselekmény az, ha a szegényekkel szemben — nemzetiség különbség nélkül — jótékonyságot gyakorolnak azok, kiknek ez tehetségükben áll. Vétkeztél hazád ellen, melynek földjén láttad meg a napvilágot, melynek szép, zengzetes nyelvén tanultál beszélni és imádkozni; vétkeztél a magyar haza ellen, mely táplált és fölnevelt! És összeütközésbe jöttél önmagaddal, mert mint magyar író

akartál nevednek halhatatlanságot szerezni, míg e nemzet szegényeitől megvontad az alamizsnát.

Teréz megszégyenülve hallgatta a szent férfiú beszédét, aztán így szólott:

Én nagyon bánom e tettemet, de megvallom, hogy szegény anyám példáját követtem, ki csak az örmény koldusoknak szokott alamizsnát nyújtani.

— Anyádnak ezt nem lehet oly nagy bűnül róni fel, mint neked. Mert a ki képességgel bír arra, hogy irjon, hogy ezáltal az olvasókat szépre, jóra, nemesre buzdítsa, az olyan tudatával bír annak is, hogy mily bűn embertársaival szemben, kivételnélkül, nem gyakorolni a jótékonyt. Ez is salak rajtad. A mennyországba nem...

— Oh szent Péter! — szakítá félbe Teréz a beszélőt — bocsáss meg nekeni! hiszen irva vagyok: »A kiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsátatnak nekik...«

— Igen, ha még a földön töredelmesen megbánják azokat. De nálad késő a bánat, mert már elhagytad a földi létet.

— Teréz szivszaggató sirásra fakadt. Aztán oda veté magát a hatalmas szent lábaihoz, karjaival átfoná azokat és oly kétségbeesetten könyörgött, hogy bocsássa meg bűneit és engedje bejutni a mennyországba, hogy szent Péter egészen érzékenyült. Hangjából lehetett ezt észrevenni, amint mondá:

— Mit tegyek? Oh parancsolj velem!

— Azon angyaltól, ki őrzésedre volt rendelve Istentől, elkölszöm szárnyait a te részedre. Ezen szárnyakon repülj le a földre, menj anyádhoz és sugd a fülébe, hogy többé egyetlen koldust, ki hozzá kérni megy el ne utasítson, mert Isten előtt legkedvesebb cselekedet: gyakorolni a jótékonyt. Neki a lelkében visszhangozni fognak szavaid — bár nem fogja tudni, hogy ezek tőled származnak — s valami ellenállhatlan vágyat fog érezni a jótékonyt gyakorlására.

Egyik föltételem ez; a másik pedig:

Oda méz nővéredhez s ezt sugod neki szeliden:

— Én megbocsátok neked; feledek mindent és imádkozni fogok érted a boldogok honában.

Nővéred lelkéből erre elköltözik a gyötrő önvád s ennek helyét édes nyugalom foglalja el és ezután Istennek fog élni, hogy jóvá tegye a sok rosszat, amit ellened elkövetett.

E szavak után szent Péter bement a mennyországba, betevén maga után az ajtót. De kis idő múlva visszajött, kezeiben két ragyogó, hófehér szárnyat tartva.

Ezeket a Teréz vállaira illesztve, fejével bucsút intett.

Teréz pedig csókkal illetvén a szent férfiú jobbját, repülni kezdett le a föld felé.

Leérvén a földre körülnézett, hogy tájékozza magát s azt vette észre, hogy a fővárosban van.

— Nő már ha itt vagyok — gondolá — legalább benézek azon szerkesztőségi irodákba, a melyekben oly szívesen fogadták dolgozataimat.

A gondolatot tett követte. A hová bement ott mind ő róla beszéltek; halálát emlegették, melyet a sürgöny hozott hírül; arról értekeztek, hogy minő dicsériádát zengjenek róla, a korán elhunyt jeles írónőről a lapokban, aki nevét művei által, oly ifjan halhatatlanná tette.

Szive a büszkeségtől, a diadal érzetétől fennen dobogott.

Aztán szülővárosa felé vette útját. Azon falu, melyben egykori vőlegénye lakott, épen útjába esvén, felkereste ennek házát s a nyitott ablakon át berepült a szobába. Lezállt az asztalra, mely mellett kezeire hajtott fővel egymagában ült azon férfi, kit ő oly forrón, oly határtalanul szeretett.

Előtte széles fekete szegélyyel a Teréz gyászjelentése feküdt.

S mintha megérezte volna a Teréz közellétét, fölemelte fejét s szemei ép azon irányba tekintének, a hol ő ült.

E szemekből oly mély búbánat, oly nagy fájdalom, annyi önvád, oly forró szerelem tükröződött vissza, hogy a Teréz szive édes-gyötrő boldogító-fájó érzellemmel telt el.

— Oh egyetlen Terézem! ha tudnád, mily nagyon bűnhödöm vétkemért, melyet ellened elkövettem; ha tudnád, hogy egy perczig sem szüntem meg téged szeretni s hogy szeretni foglak holtod után is és csak emlékednek fogok élni; diszes síremléket állíttatok neked; minden ta-

vaszszal virágokkal fogom beültetni sirodát és gyakran fölkeresendem a kedves sírt, hogy a bánat könnyeivel öntözem a hantot, mely alatt az én drága angyalom fogja aludni örök álmát; ha te ezeket tudnád úgy megbocsátanál nekem! Így beszélt a férfi és sírt, zokogott keservesen.

— Oh édes szerelmem! — szólt Teréz mélyen meghatva — ha láthatnál, ha hallhatnád szavaimat, úgy meggyőződhetnél arról, hogy megbocsátottam neked s hogy a túlvilágon is szeretni foglak mindig!

A férfi mintha megértette volna e, szellem ajkakkal mondott szavakat, mert arcza felderült.

Teréz oly nehezen vált meg közellététől, de mennie kellett, hogy a szent Péter által kiszabott föltételeket teljesítse.

Oda szállt a szeretett férfiú vallára, arczához hajolt és csókot lehelt ajkaira, míg szive a szerelem érzetétől hevesen dobogott.

Aztán kirepülve az ablakon szülő városába indult.

— A befejező közlemény a következő fizetünkben. —

Kritsa Klára.

Az örökség.

IV.

(3)

Ha mostanság csak addig is megy legtöbbször a szerelem idealizmusa, hogy púpos bankárok daliás szegény fiúkat győznek le, vannak még szívek, melyeknek szerelme Pál és Virginiára emlékeztet. És ha az élet realizmusa minduntalan megköveteli a maga jogait még a szerelemben is, az nem azt teszi, hogy a szerelem kezd számítóná lenni, hanem búsan magyarázza azt, hogy a költőiség kezd pusztulni a földről, és hogy bizony ott leszünk nemsokára, hogy a poéták összetörhetik a lantjaikat, mert szerelemről csak addig énekelhetnek Lauráéknak, a míg azok az áb-

rándok világában élhetnek; a hogy az anyányi leány kilép az életbe, ott már kevésbé poetikus muzsika fogadja, melynek refrainje többnyire az, hogy »Mid van, a sziveden kívül?«. . . .

Ne csodálkozzék hát és ne is nevéssen senki azon, ha gyöngédebb lelkek olyan vágyva sohajtoznak a régi idők patriárkális viszonyai után, hol a dalnak melegebb volt a hangja, és a szerelemnek volt olyan varázsa, mely gyöngé női sziveket csodás ragaszkodásra erősített meg, s hősteket teremtett a szerelem krónikái számára. Nem is kellett akkor, hogy valakinek nagy, fenkölt lelke adjon erőt a szivek ilyen szép harcához. Elég volt, ha a legegyszerűbb lélek is csak szeretett, és ez az érzés úgy átalakította egész lényében, hogy az, a mit érzett, valóban méltó volt e szóra: szerelem. . . .

Egy kopottas külsejű naplóból olvastam ki én is, hogy milyen nagy igazság van ebben a mondásban, hogy csak igaz szerelem tud hasonlót ébreszteni. Ez a napló mondja, — én csak utána írom, — hogy milyen nagy hire volt Kolozsvárt a Retezár Kata szerelmének, kit az öreg Retezár halála után, a nagybátyja vett anyjával együtt házához és mentette meg őket az élet gondjaitól.

Az öreg Retezár Kajtán nagyon tekintélyes öreg úr volt a városon, és egész művészettel tudta kis vagyonkáját úgy kezelni, hogy egész úri házatája volt, s nagy urak is szívesen álltak meg az öreggel pár szóra; mert beszéde bár egyszerű, de olyan bölcs volt, hogy épülés volt a lélekre azt hallgatni. Ha hirtelen baj érte volna életét, mindenki még jobban csodálkozott volna az öreg eszén, ki tisztességes móddal tudott olyan kis tőkével ezermesterszerű üzleteket csinálni, egy forintból tizet kibüvészkedni.

Kata már az első hetekben feltűnt nagy szépségével és szelid megjelenésével. Sugár magas leány volt, széles vállakkal és azért karcsú dereka erőteljes termetet egészített ki. Kreolbarna arcát kissé pirosas szín futotta be, mely nagy fekete szemével kiegyesíttette azt az eredeti típust, mely a telivér örmény szépséget oly csodálatosan lebilincselővé teszi. Kissé telt ajkán ha mosoly jelent meg

és elővillantak kréta-fehér fogai, nehéz volt olyan férfi szívet találni, mely meg ne illetődött volna látásán.

A szépség nagyon veszedelmes egy szegény leánynál, ha a szív szelidsége meg nem óv oktalan, hiú ábrándoktól. Az a sokszor ismétlődött dráma, — mely az életben a szegény, de nagyon szép leányok sorsát többnyire szerencsétlenné, elárvulttá szokta tenni, — rendszeren onnan keletkezik, hogy a szépség hiúsága kiragadja szegényes környezetükből őket, és e beteges érzéstől elkapatva azt hiszik, hogy az ő szépségük már nem is való arra, hogy egy becsületes, egyszerű embert boldogítsanak vele. Hinni szeretnek minden képzelhetetlent; fényes szerencsét, nagyúri férjet, a mi a mesékben olyan könnyen szokott menni, de az életben olyan ritkán teljesül. Nagyon kevesen tudják elhinni, hogy a szépség ideig-óráig bilincselhet le csupán egy férfi szívet, míg a lelki jóság a legerősebb láncz lehet az együttélés hosszú éveinek boldogságára. Egy szép kép nem igényel minden áron valami szép rámat; egy szép nő értékét emelheti a gazdagság környezete, de a boldogságot magát ritkán biztosította még.

A derék Retezár nagyon is jól tudta ezt, és minden olyan körülményt távol tartott Katától, a mi hiúságát ilyen gondolatoktól eltérítette volna. Nagy szerencséjére volt e gondjában a Kata szelid, igénytelen természete is, mely a legbájosabb összhangban tartá benne mindazt, a mivel hódítani tudott.

Mekkora aggodalom fogta hát el e kis családot, midőn észrevették, hogy báli ismeretség után, egy előkelő ulánus hadnagy kezdett házukhoz járni. Hiszen az ilyen szerencse szokott a legközelebb állani a szerencsétlenséghez. A férfi — igaz — szép, derék embernek látszott; nem volt kérkedő, ellenállhatatlan természetű; katonának talán egy kissé nagyon is szerény volt, de ez olyan jól állott erőteljes, férfias természetéhez, hogy önkénytelenül azt a benyomást tette, mint a mikor teljesen tisztában van azzal, hogy a kit beszélni hall, annak minden szavára adni lehet.

Ilyen benyomások után, Retezár is, Kata is és az öreg asszony is, csakhamar belenyugodtak a változott hely-

zetbe, és mindenki bizonyos nemével a jó reménynek csüngött a fiatalok szerelmén. Mert Kata is kevés ideig állott ellent a ritka rokonszenvességű hadnagy szerelmének, és egy napon, az ő lelkületéhez olyan jól álló őszinteséggel, könnyek közt vallotta be az öreg Retezárnak, hogy szeret, és nem tud ez érzéstől szabadulni.

— Légy jó, és okos, — szólta az öreg biztatólag, — a tiszta szerelmet az Isten is megszokta áldani. . . .

De nem ilyen vigasztalók voltak magának a hadnagnak az első szavai, melyeket akkor mondott el Katának, midőn a szép leány először vallá be neki is, hogy viszont szereti.

— Ha csak egy pillanatig is érzi, — szólta Kata, — hogy nem úgy szeret mint egy becsületes leányt szokás szeretni, hagyjon el. Önnek is jobb lesz talán később a gondolat, hogy nem tett szerencsétlenné egy leányt akkor, mikor az életében először, igazán szeretett.

Bruck hadnagy, megilletődve hallgatta ez egyszerű, mély érzésű szavakat, és gyöngéden Katához hajolva mondá:

— Előbb egy titkot kell önnek elmondanom, kisasszony. Én nem vagyok csak Bruckner hadnagy, a minek ismernek, hanem Bruck Konrád grófnak születtem. Legyen nyugodt, — szólta élénkebben, a mint a Kata meglepetését látta, — szegény ember vagyok, tevé hozzá némi keserűséggel. Arról egyikünk se tehet, hogy megszerettük egymást. Ha a csillagokban meg volt ez írva, következzen bár mi, én szavamnak embere leszek; hű leszek önhöz, kisasszony, mint a zászlóhoz, melyre felesküdtem. Sokat küzdöttem magamban, a míg arra szántam magam, hogy e házba lépjek. Tudtam jól, hogy nem bírok annyi pénzzel, a mennyi arra a kauczióra szükséges, a minek a révén szabad lesz nekem megnősülni. Azt is tudtam, hogy önök szegények. És mégis itt vagyok. Érezheti, hiheti hát, hogy nagyon szeretem, és sorsom összeforrott mától fogva a kisasszonyéval.

Kata megindultan hallgatta a derék ember szavait. Az folytatta:

— Nem értek a cifra szóhoz, de ha ön vár reám, — lehet hogy rövid ideig, de talán évekig is eltarthat, — a mig nőmmé tehetem, ime a kezem és katonai becsület-szavam rá, hogy soha egy perczig se leszek hűtelen ahhoz az érzéshez, a mi engem, a komoly katonát szerelemre indított.

Kata csak alig hallhatólag tudta kimondani e szót:

— Várok.

Ha keblére is zárta a gróf, a piruló, reszkető leányt, jogot adott rá az a becsületes szerelem, mely az ég előtt is csak kedves lehet.

V.

A szász falu végén álló »örmény-ház« előtt topronyos, elzüllött alak állott meg. Öklével párszor megdöngötte a vasalt kapút, és midőn a zajra megnyilt a kapú, és annak küszöbén megjelent a tisztos aggastyán, a remetévé változott Csámics, a koldus alak önkénytelenül vette le kalapját előtte, és szóttalanúl bámult reá.

— Mit akarsz? — kérdé csendesesen az öreg ember.

— Szállást az éjszakára, és egy falat kenyeret, — hebegé a másik megilletődésében.

— Ki vagy?

— Véred vagyok. Retezárnak hívnak.

Az agg Csámics szóttalanúl félre állt kissé, és bemutatott az udvarba.

Pár pillanat mulva mind kettőjük után becsapódott a nehéz kapú.

— Folytatása következik. —

Törös Tivadar.

Az „Union Républicaine“
egyik czikkéből.

E francia lap, egyik száma az egyiptomi adosságról szólva cikkét így kezdi: Különös érzéssel olvastuk a lapokban azt az ókori nevet, melylyel a rómaiak történetében találkoztunk. Mindnyájunk emlékezetében van a jelentékeny örmény király: Tigrán, ki miután Lucullus- és Pompeius-tól legyőzetett, kénytelen volt birodalma feléről lemondani és ezenkívül még nagy hadi sarczot fizetni. Tigrán — kinek nevét az új nemzedék kezdi felejteni, mert a római történelem tanulmányozása helyett mai napság szivesebben foglalkozik a kerékpárral — kétezer év múlva újra életre kel. Most kissé hosszabb nevet visel, Tigrán-pasa a neve. Ez is örmény azért, hogy neve mellé török czímet használ és Egyptom szolgálatába lépett. Ezt a Tigrán-pasát választotta az angol miniszterium arra, hogy a khevide nevében tárgyalásba bocsátkozzék a francia kormányynyal az egyiptomi adosság csökkentésére nézve.

Az angolok az egyiptomi kormány férfitai közül ügyes diplomatát választottak. Az örmények Keleten, igen ügyes emberek hírében állanak. Konstantinápoly piacznán azt szokták mondani: »A törököt rászedheti a zsidó, a zsidót a görög, a görögöt az örmény, az örményt csak a sátán szedheti rá.«

Az a roppant nagy hadi sarcz, mit kétezer évvel ezelőtt Tigrán király fizetett a rómaiaknak, a mi pénzünk szerint 30 millió frankot tesz. Tekintetbe véve azt a közgazdasági állapotot, melyben volt Kelet Krisztus előtt 60 évvel, ki kell nyilatkoztatnunk, hogy az örmények már akkor nagy észképeséggel bírtak a pénzügyi műveletek terén. Az a körülmény, hogy Tigrán e nagy összeget néhány nap alatt teremtette elő, arról tanuskodik, hogy bámulatos tehetséggel megáldott pénzügyminisztere volt.

Az örmények átörökölték az ősök ezen képességeit és azokat most a mohamedán tartományok hasznára fordítják. El is vannak ismerve szolgálataik Konstantinápolyban. Örményország iskolája azon keresztény pasáknak, kik

oly jelentékeny szolgálatokat tesznek a mohamedán birodalomnak. Az igaz, hogy szolgálataikat jól meg kell fizetni, de nincs a föld kerekén hozzájuk hasonló népfaj, mely nagy szükség idején annyira képes legyen közvetlen költsönt kapni, mint az örmény.

Törökország annyira megszegényedett, hogy itt nem igen gazdagódhatik az örmény. Vagyonszerzés céljából tehát az örmények átmennek Törökországból a Fáraók földjére. Nubár pasa, ki az örmény fajnak egyik legjelentékenyebb, legszembetűnőbb képviselője, rövid idő alatt semmivé tette Egyiptom fináncz-kápácztasait. . . . Most újra egy örmény igyekszik csökkenteni és kifizetni azt a ropant nagy adosságot, mit Egyiptom Izmail-pasa khevide idejében csinált.

Eddig az »Union Republicaine«!

E méltányos cikkhez kiegészítésül még csatolunk egy-pár sort.

Az örmény Tigrán-pasa, ki Egyiptom külügyminiszteriumában államtitkári hivatalt visel, oly sikeres pénzügyi míveletet vitt keresztül, mely Egyiptom jövedelmét évenként 200.000 angol arannyal szaporítja. Egy Kairóból érkezett tudosítás szerint valamint a khevide, úgy Riáz-pasa miniszterelnök is köszönetet szavazott ezért az államtitkárnak. Tigrán-pasa Ábroján abból a híres Ábro-Cselebi családból származik, mely a XVII. században jelentékeny szerepet játszott. Atyja Sztephán bej volt. Tigrán-pasa európai műveltséggel bir; jól beszél az örményen kívül francziául, angolul, törökül, arabul. Kedvencze volt Nubár-pasának, kinek helyére van kiszemelve. Az angolok előtt is tekintély. Még csak 40 éves, középtermetű, rokonszenves ember. Igazi diplomata. Szerénység és igazságszeretet azon tulajdonok, melyekkel a Nilus partján lakó hivataltársait fölülmulja.

Szongott Kristóf.

Az örmények honfiúsítása. *)

I.

Százados tapasztalat érlelte meg a magyar haza szívében azt az erős meggyőződést, hogy keresztény hite miatt a vértanuságig elkinzott, őshazájából kiköltözött örmény népben meg van a fogékonyság, hogy minden viszonyok közt azon nemzethez ragaszkodják, melynek világnézlete, szellemi törekvése az ő eszméihez, mintegy természetesen föződik, melylyel egybeforni már egykori keleti szomszédos helyzeténél s gyakori érintkezésénél fogva hozzászokott.

A Szt-István alapította magyar birodalom népei közül egyedül az örmény volt az, mely kezdettől fogva elkülönző áspirációk által vezéreltetni, a particularismus hitegetései által eltántorítottatni magát sohasem engedte.

Azért, ha vendégszeretetreméltónak találta őket Apaffy fejedelem; nem volt indokolatlan az 1791. évi országgyűlésnek bizalom-nyilvánítása is, melynél fogva az örmény népet hazaszeretetéért a magyar nemzet testébe fölvette.

Ekkor létesült a magyar nemzet és az örménység között azon házasság, melyben a változékony polgári szerződés feltételeit absolute nem találjuk, hanem azon feloldatlan szentségi jelleget, mely a multban tanusított hűség elvén alapulván, azt a lét végeig biztosította.

De szóljon helyettünk a történelem, mint az események hiteles tanúja.

Habár az 1791-ik évet megelőző több mint 100 év lefolyása alatt az örmény nép az Apaffyak, III. Károly, Mária Terézia kegyéből kiváltságleveleket szereztek, lakhelyöket I. Lipót várossá és II. József szabad királyi városokká emelte, sőt már 1725-ben az örmények képviselői a kolozsvári országgyűlésre hivatalosak voltak; mindazonáltal az alkotmányos érzületéről is ismeretes örmény nép csak az

*) A »Kolozsvár« idei évfolyamának 71. és 72. számaiból vesszük át az itt közölt érdekes dolgot. Szerk.

országgyűlés hozzájárulásával óhajtott ezen szerzett kiváltságoknak törvényes érvényt eszközölni.

Az 1791-iki országgyűlés földeríté az örmény népnek »arany napját,« mert ez hozta meg biztonsága örömét.

Erzsébetváros és Szamosújvár képviselői már a mult század közepén közös megállapodás végett Szamosújvárt összegyűltek, mindkét város megbizottjai körülírták eljárásuk módozatát; folyamodást intéztek az országgyűléshez, melyben ezeket írják:

»Mi a magyar nemzet őszinte hajlamaitól vonzatva, valamint az új haza kellemeitől, biztosító törvényeitől édesgetve, itt állandó lakhelyet alapítani törekedtünk; ez okból fejedelmeink iránti hódolatunkat, hűségünket, szolgálatainkat a legnagyobb készséggel teljesítettük; a miért uralkodóink kiváltságokkal megjutalmaztak. De mindezen kiváltságaink mellett is béna szülötteknek éreztük magunkat, mert habár a birtoklási jogot Erzsébetváros és Szamosújvár részére a Lipót-féle diploma B. pontja, az Approbáták III. része, 41. fejezetének első cikkelye szerint a királyi adománylevelekben megnyertük, — mégis ezek megerősítése végett a status Karaitól és Rendeitől az örmények honfiúsítását kérjük.«

Bizonyára nemcsak a történettudóst, hanem a haza polgárait is érdekelni fogja annak ismerete, a mi e kérvény indokolásához fűződött, melyet a szamosújváriak részéről Gorove Kristóf és Novák Tivadar, az erzsébetvárosiak részéről Issekutz Antal, Zachariás Tamás és Csiki Lázár nyújtottak be az országgyűlésnek, — s azon fejlemény, mely azon kornak nézeteibe betekinteni enged.

E kérvény, előrebocsátván azt, hogy a hazai örmények, hűség, pontos adófizetés, az ország anyagi felvirágoztatása, a közterheknek — néha másoknál is nagyobb mértékben való — hordozása s a haza védelme tekintetében mindig készséggel meghozták áldozataikat; a Rákóczy forradalom idején 1703-ban hadügyi czélokra a kormánynak 5000 frtot, 1737-ben a katonák élelmezése végett gabonát; 1742-ben lovas és gyalog katonaságot állítottak; 1746-ban Szamosújvár és Erzsébetváros hadi szerekre 2500 aranyat; 1757-ben a két város a poroszok ellen viselt háború terhei könnyítése végett 3008 aranyat küldött s ezenkívül

minden nemes a kimért rovatalt is teljesítette; 1758-ban a katonák előállítására s felszerelésére ismét jelentékeny összeggel járult; 1761 november 10-én tartott közgyűlés határozatából kifolyólag Mária Terézia királynénak 4000 aranyat ajánlott fel s az 1784-iki parasztlázadás alkalmával hazafias érzelmének kétségtelen jeleit mutatta, melyről Kolozs- és Belső-Szolnokmegye, ugyszintén Torda, Nagy-Enyed, Gyulafehérvár és Szék városok is tanuskodnak; megemlítvén azt, hogy a szászok betelepítésök után azonnal polgárjogot nyertek, az unitáriusokat Bethlen Gábor fejedelem jóságokkal s Alvinczen kiváltsággal is felruházta »jóllehet pogányoknak tekintettek: mi ellenben — mondják a kérvényezők — sem királyaink, sem a hazára nézve soha haszontalanok nem voltunk; mint kereskedők és kézművesek a haza javát előmozdítottuk, s miután mások, a kik ily dicséretes tettekkel nem birnak, Erdélyben csendesen élhetnek, hivatalokat viselnek s hazafiaknak neveztetnek; mi pedig a magyar nemzet erényeit nemcsak nagyra becsüljük, azokat követni, sajátunkká tenni óhajtjuk, törvényei-, öltözet- s nyelvével élünk; hanem ezek mellett a magyar nyelv művelése- s terjesztésére ezennel 4000 darab aranyat ajándékozni készek vagyunk: a tekintetes Status Karai- és Rendeihez folyamodunk, hogy városainkat a magyar kir. városok és taxalis helyek közé fölvenni, a katonai elszállásolás s előfogatok szolgáltatása alól felmenteni, a szamosújvári és erzsébetvárosi nemeseket a honfűsítés által valódi s nem czimzetes nemeseknek elismerni méltóztassanak.

Az országgyűlés véleményadás végett közölte a két város kérelmét a székelyek s a szabad királyi városok követeivel.

A székely képviselők sérelmet találtak abban, hogy Szamosújvár és Erzsébetváros, több királyi város kárára, az ország tudta nélkül más városok felett szabadalmakat szerzett, a vármegyék és székek által tett ellenmondásokat nem tisztázták, hogy a kieszközölt nemeslevelek és szabaddalmi okmányok palástja alatt a fennálló törvények ellen jóságokat vásároltak; azért követelik, hogy minden adomány- és nemeslevél érvénytelennek nyilváníttassék és szabadságuk korlátoltassék.

Kolozsvár, Gyulafehérvár és Maros-Vásárhely szabad kir. városok biztosai feleleteikben, — melyeket a többi kisebb városok is elfogadtak — 8 feltételhez kötötték azon engedmény megadását, hogy Szamosújvár és Erzsébetváros közönségét a Status Karai és Rendei a szabad királyi magyar városok sorába felvehessék. E 8 tételt az országgyűlés a következő két pontba foglalta:

1. hogy a befogadás azon feltétel alatt történjék, ha a többi városok jogai, szabadsága, haszonvételei épségben maradnak, terhei nem növekednek. Minthogy pedig a kérelmező városoknak a katonai elszállásolástól való mentesége jelentékeny terhet ró a többi városokra; ez okból a kérés — mint az igazsággal ellenkező — elutasítandó.

2. Ha a status a két várost a szabad kir. magyar városok közé fölvenné; e két város szabadsága s haszonvételi joga csakis ezen városokra terjedjen; ennél fogva ne kényszerithessék a többi városok tanácsait arra, hogy az örmény lakosakat polgárokul bevegyék, hanem szabadságában állhasson a többi városi közönségnek a polgárok közé felvétel iránt kizárólag intézkedni, s a concivilitás díjat meghatározni.

— A befejező közlemény a következő füzetünkben. —

Ávedik Lukács.

III. T i g r á n.

152—193 Kr. u.

Tigrán kilencz éven át nyugodtan mérlegelhette a békés uralomnak kényelmeit; de aztán már bekövetkezett az idő, mely arra figyelmeztette, hogy a csendes vérű szemlélő szerepére ő sem vállalkozhatik. A stoikus bölcsész császár: Márk Aurel trónja fölött 161. évben sűrű köd terült szét; a zavarok kiapadhatlan forrása: az elégtelenség az idegen uralom bilincseit kezeikről leverni akaró tartományokban; a germán és szármát népfajok forrongása, a birodalom létérdekeire komoly következményeiben kiszá-

mithatatlanoknak mutatkoztak. Parthia ismerve a szorongatott fél teendőinek halmazát, minden gondját békerontó tervekre irányozta. Armenia semlegessége mindig nagy hézagot mutatott fel rómaellenes műveleteinek tetőzetében; miért is Parthia azon dolgozik, hogy Armenia is belesüllyedjen az események menetébe. A két ország közti benső kapocs megteremtette az összműködés mozgató erejét. Erre a parthus Vologeses fel is bontotta a békés viszonyt Rómával s Syriából annak hadait kiverte. Ezalatt Armeniában szorgalmas munkásság ütötte fel táborát s Parthiával Cappadocia megtámadása végett egyesült. Ennek helytartója a gallus eredetű Severián az aggály ily termékeny napjaiban a jósdához fordult azon sürgős kérdéssel: ha vajjon tanácsos-e támadólag Armenia határaitra lépni? A lángnyelven megszólaló jósda véka számra öntötte a babérkoszorúkat hadainak zászlóira, bájoló színben ragyogtatva Tiberisnek ujjongó örömét a diadal felett, melylyel a hős a világvárosba vonuland. Severián megszédülve a vérmes remények báj-italától Armeniába sietett, de ott az egyesült erőnek áttörhetlen védfalára akadt. Az ellenfelek összemérték erejüket, Severián hadai csüggedni kezdettek, a megtépett sasok mindegyre oszladoztak, míg végre a csata széles vonala szük körre szorulván, képzelt törhetlensége az ő eles-tével megtöretett. Erre a jósda visszaszivta fenhéjazó hangú ígéreteit, sőt épen homlokegyenest ellenkező s a reávarakozó sorsra előkészítő szavak valának a jósdában olvashatók, intve intvén Severiánt: »Nehogy az örmények ellen hadat indítson, netán női ruhába öltözött férfiú végzetes íjjából halált röpitvén feléje, eloltsa életének világát.«¹⁾

Mark Aurel a veszélyes áradat meggátlására a hozzá nem méltó Lucius Verus dözsölő s fajtalan fivérét, mint kormánytársát Keletre küldötte, hogy dolgot adjon neki. — Alighogy Rómából kiindult, nehézkes lassúságú útjában pazar fényüzést fejtett ki; Antiochiában a daphnei szemtelen mulatságak folyama alatt gonosz szenvedélyeinek

¹⁾ A jósda a hirhedt Alexander hazug ajkain át (πσευδομαύτις) hallatta szavát, amint ezt 'sámosáti' Lucián ama jósdáról följegyezte. L. Efrem Csákédsián, Örmények tört. 99 l.

szabad menetet engedett. Az idő haladt s az aljasságok özö-
nébe mindinkább sülyedő L. Verusnak tétlensége annál-
inkább sürgette a szövetségeseket, hogy rohamos átalaku-
lásokat idézzenek elő. Tigrán Kis-Ázsia, Vologeses Palaes-
tina felé vette útját. Azonban a nap, mely a két tábor
felett oly reményekre jogosító színben ragyogtatá lángsú-
garait, nem futhatta meg pályáját homálytalanúl. Egy —
római befolyás szolgálatában álló — határszéli királynő
Tigrán terjeszkedni akaró vágyai röptének szárnyát szegi.
Ez himes szavak virágával az ámitás ösvényein járva na-
gyon előzékeny magatartást tudott az érkező iránt tanu-
sítani. Csak is magára vethet a szeretett vendég, hogy,
cselszövény hálójába kerülvén, letartóztatott. Ez esemény
jelentékeny zavart idézett elő s ettől fogva a balesetek
lánczolatával találkozunk. Ezen válságos perczekben a győzni
szokott Vologeses székhelyén Ctesiphonban elhalálozván
az ügyek végtelen rosszul állottak. ¹⁾ A rómaiakban kettős
örömet ébresztő ilyen helyzeten a társ-császári névvel tol-
laskodó L. Verus is csak örvendhetett; s ő mégis kéjelgés-
seibe merülve a tért egészen helytartóinak engedte át. —
Staius Priscus Artaxátára veti magát, utána Marcius Ve-
rus oly rázkodtatást idézett elő, mely az egész országot
Róma parancsai alá hajtotta. Más részről Cassius döntő
csatát nyervén Parthia ellen Ctesiphonig haladott, a kir.
lakot fölperzselte, Babylont, Mediát bevette, Seleuciát pedig,
miután ennek négyszázezer lakosát a legádázabb düh-
vel lemészárolta, inséges fészekké változtatta. Mindezekkel
ellenkezőleg Tigrán, miután az eléggé keserves próbán át-
esett, tekintélyes alakjával és megnyerő külsejével rokonszen-
vet keltett maga iránt s főleg sorsa Luc. Verust meleg rész-
vétre ösztönzi. A barátság érzelmeivel egymás szívéhez si-
mulva köztük szivélyesség dolgában még más váratlanabb
viszony fejlődött. — Ki hinné, hogy a rossz hirben álló
L. Verus, ki anélkül, hogy bár kényelmét áldozatul hozta

¹⁾ Peroz Persarum rex in romanum imperium incursionem
fecit; unde quidem Perosis nomen invenit, quod victorem sonat,
cum ante Vologesus appellaretur, ut a graecis traditur, sed quo
eum Persae vocaverint nomine, equidem nescio. Mos. Chor. L. 2
C. 61. Utódja lett I. Valarses.

volna, a fegyver koczkáján oly sokat nyert, még időt vett magának a jelen és elmúlt események mélyebb rétegeibe tekinteni. A császári birodalom, melynek nyomasztó főurasági czime nem volt más, mint tűz- és vérfürdő, ha Parthia felé indult, Armeniát az ellentáborral többnyire útjában találta. Már most L. Verus ezen szoros kötelék lazításán dolgozott. Ennek folytán Tigrán egyszer csak arra ébred fel, hogy a társ-császár által trónjába visszahelyeztetik s ráadásul még annak Rufa nevű rokonát is nőül kapja. Kr. u. 162-ben. Nemcsak szóval, hanem fényes tüntetésekkel is kifejezésre juttatja boldog hiúságát, mintha hadait ő maga személyesen vezette volna hallatlan győzelmekre; arany, ezüst és réz érmekeket veretett. Ezen érmek első lapján Lucius feje látható e körirattal: »Lucius Verus Armeniacus«; a másik lapon emelvényen ülve Tigrán fejére teszi a koronát. Más érmek lovon ülve tüntetik őt elő s alatt e szó olvasható »Armenia.« Mark Aurel sem akart hátra maradni, ő is veretett érmekeket »Rex Armeniis datus« körirattal. L. Verus 169-ben halt meg.

Tigrán hazatérvén hálaadásul Mársián főpap és fivérének sírja fölött Pákávánban álisteneinek, jelesen Jupiternek — Áramásd — tiszteletére szobrot emelt. A torztisztelet vig zajában, melyet ő a gazdaság biborában véghezvitetett, nem feledkezett meg a szegénység rongyairól sem. Ugyanis, hogy a vagyontalan osztálybeliek is az időnként tartandó ünnepélyes lakomákban részesülhessenek, ezeknek, ugy szintén az utazók és idegenek számára ugyanott szállóházakat építtetett, ahol mindnyájan szives ellátásban részesültek. Mig itt a sok istenség éjjelében a pogányságnak konkolya dús hajtásokban virított, aközben a római hatalom alatt álló Kis-Armeniának a »legio fulminans«-hoz tartozó keresztény fiai, itt magyar hazánkban, égő hitökkel meglepő látványt idéznek elő. Ennek bebizonyításául és az olvasó figyelmének felfrissítéseül fölhozzuk a következő eseményt, melyet akkor minden ajak hirdetett. — Mark Aurel a marcomannokat és vandálokat, kik Pannoniát elfoglalták, a Dunán túl szoritván, tovább folytatta ellenök a harcot. A római sereg rokkant lábaival az utazás nehéz porgözéből még ki sem léphetett, midőn Esztergommal szemközt

a marcomannok által békerítettett. — Tropusi hőség volt, a nap az ég kék boltján lángragyogva égett. A sereg kétségbeesetten küzd ellenség és szomjúság ellen. Eufrát jobb partján fekvő Melitene örmény fiainak bizalma sziklaerősen emelkedik Ahhoz, ki a szeleknek parancsol. A szükség legégetőbb pillanatában zajos felhők uszszak körül a láthatárt, az epedve várt eső megered s mindenki száját és sisakját az eső felé tartva mohon igyekszik csillapítani a tikkadás keserveit. E körülmény még inkább fölbátorította a győzelem előnyével bíró ellentábort s a szájátva álló rómaiak közt iszonyú pusztitást visz véghez; azonban az állhatatos keresztény legió diadalára rémes morajjal tör elő egy baljóslatú felhő, jeget és villámokat szórva az ellenség közé. Ennek láttára a tétlen, félelemben megszibbadt római karok Kis-Armenia fiai példájának ragyogó tüzén fölhevülve a féktelen ellenség hadsorait fölszaggatta, szétverte. E győzelem eseményt képezett. Ama nagy hatalom: a közvélemény azt megtámadhatlan csodaténynek tekintette közelben és távolban, s a pogányok között is a legelterjedtebb kifejezésre talált; csakhogy ezek között azon hiszem uralgott, hogy a csodás eseményt az egyiptusi mágusok vagy a császár könyörgéseinek köszönhetni; a keresztények pedig abban, a melitinei legióhoz tartozó örmény keresztény katonák fohászaira Istennek ujját ismerték fel, kik Kis-Armenia Melitine városában¹⁾ soroztattak be. E tekintetben maga a császár minden kifogás fölött álló bizonyosságot nyújt a senatushoz menesztett levelében Kr. u. 174-ben. Ebben a keresztény katonák érdemeinek béreül jutott elismerést a vastag elfogultság kívánalma szerint féltékeny vigyázattal fejezte ki; de annak beismerését, hogy a győzelmet azoknak köszöni, azzal tetőzte be, hogy a halállal

¹⁾ Armeniam minorem, quae his temporibus romani constituebat provinciam imperii, mature luce Evangelii illustratam et sanguine Martyrum conspersam fuisse, praeter alia documenta historica palam faciunt martyrologia graeca et romana, in quorum singula ferme pagina, natales celebrantur martyrum, qui durante epocha persecutionum Sebastae, Melitinae, Nicopoli, Satalis alisque Armeniae minoris locis vitam pro Christo posuerunt. Lukácsi, Historia Armenorum Transsylvaniae, p. 31.

üldözött keresztények érdekében a vádaskodást, a vérparancs és kinpad szereplését megszüntette.¹⁾

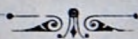
Artaxata bíborszőnyeges termeiben visszahelyeztetett az előbbi állapot; de abba az örömjajba, mit Tigránnak Rufával történt egybekelése idézett, a keserűség nem csekély adaga vegyült. A nő nem bírta megszerezni a varázskulcsot, mely által a szívhez állandóan férhetni, mi miatt Tigrán ráunt feleségére s azt a családi háznak küszöbére kikisérvén útnak eresztette 187-ben Kr. u. Annál felötlőbb az, hogy Rufától született négy gyermekét sem akará a családban nagy súlyiaval felruházni; ugyanis személyeikre és utódaikra nézve akkép intézkedett, hogy Arsacidáknak ne neveztesse nek, hanem őket egyenként anyjok nevét viselő országnagy, az idősbiket pedig családfői rangra emelte; mely eljárás római részről netán célbaveendő követelések és az ország belügyeibe való beavatkozás komoly következményeinek szándéklott megakasztásában lelheti megfejtését.

A történelmi nagynevű Mark Aurel halála után nehéz napokat kezdett élni a birodalom. E borús idő alatt alig van jelentékenyebb mozzanat, melyben Armenia neve hozzá nem forrott volna. Az elhunynak méltatlan fiai és utódja Commodus 180—192-ig folytatott kegyetlenkedései és kicsapongásai után megmérgeztetvén, utána az öreg Pertinax is csakhamar a fegyelmet nem tűrő testőrsereg által megöletett. Az idő beváltotta Jugurtha jóslatát, bekövetkezett a kalmárkodó szellemnek korszaka, alkusznak a birodalomra, mint valamely kitett leghitványabb árúczikkre s Róma, Didius Julián milánói gazdag emberben vevőre talált. A brittániai és pannonai sergek saját hadvezéröket Albinust és Sept. Severust, a syriai pedig az önzetlen Pescennius Nigert emelte a főhatalomra. Ez utóbbi a római népnek is bírta hajlamát nyájassága miatt, de tomboló jó kedv és harsogó zene közt a jelen röppenő perceit föl nem használván, sima útat készített a körmönfont S. Severusnak, kinek még Rómába való megérkezése előtt Didiust a senatus kivégeztette s ő mint új császár baráti vigyorgással Niger ellencsászár ellen indult, aki sejtítve a

¹⁾ L. Cantu C. 6. k. 198 l.

bekövetkező vihart, ügyének előbbvitele céljából a czirogatott Armeniát és Parthiát alkú alapján hálójába kerítette. Emez a bolygó fény által hinárba csalatva lelkesülten támogatja az ingatag új viszonyokat. Hogy mennyire tudott Tigrán e viszonyok keretébe illeszkedni, tanusítja a szigorú semlegesség, melyet érdekei követelményének ismert. Nem volt hite e nagy pártharczban, sőt férfias nyíltsággal utasítja vissza a czafrangos fölhívást: »Én egyiketekkel sem tartok, csak is országom megvédésének terén állok.« Ovatossága nem is vala alaptalan. Niger életével keserülte meg lanyhaságát; ugyanis megveretvén, a parthusnál keresett menedéket; de utólérték őt a római lovasok Antiochia mellett s lemetszett fejét Severusnak vitték. A szennyes műtét után — a kihívó szereplésért — Parthia ellen kezdette meg hadműködését, de ez sikertelennek mutatkozott, míg Albinust is meg nem töri, amiért a megoldásra váró kérdés elintézetlen maradt. E pártszakadásnak vad zsvivaja érintetlen hagyja Armeniát s harmadik — egyszersmind e néven utolsó — Tigrán negyvenkét évi uralkodás után országát megtöretlenül hagyományozta át a jóra, szépre fogékony fiának kezére.

Markovich Jakob.

Magyar-örmény nemes családainkhoz.

— Nyílt kérelem. —

Azon körülmény, hogy magyar-örmény nemes családaink tárgyalása az eddig megjelent magyar heraldikai művekben a legmostohább elbánásban részesült és, hogy csak a legáltalánosabban elterjedt »Nagy Iván, Magyarország Családai« czimű közkézen forgó, nagybecsű művére hivatkozzam, vérrokonaink abban alig érintetnek, — megérlelte bennem azon gondolatot, hogy a magyar-örmény nemeseknek családi levelesládáikban féltékenyen őrzött, avagy az egyes levéltárak titkos rekeszajtai mögött lappangó s talán már feledésbe is ment czimeresleveleit »Magyar-örmény nemes családaink czimereslevelei« cím

alatt annyival is inkább kiadjam, mert jóllehet a heraldika szeretett hazánkban az utóbbi időkben a magyar heraldikai és genealogiai társulat aegise alatt örvendetes lendületet nyert és a »Turul« című szakfolyóirat időnként e téren tett kutatásainak eredményéről talpraesett cikkeiben fényesen beszámol, mégis az örmény-nemes családok czimeres leveleinek feldolgozása a nemesség adományozás keltének községe miatt részükről egyhamar alig várható.

Tervem helyes megoldása azonban csak úgy várható, ha magyar-örmény nemes családaink derék tagjai a kivitelben csekélységemnek készörömetest segédkezet nyújtanak és az esetleg birtokukban levő 1672-ik, hazánkba beköltözökösünk évétől fogva napjainkig nyert czimeres levelek (litterae armales) akár eredeti, akár másolatban levő példányait, a család részére adományozott czimerrel együtt, feldolgozás végett pár napi használatra e derék folyóirat t. Szerkesztőjének, vagy alulirottnak, ki a levéltárakban ez irányban már huzamosabb idő óta kutat, kezeihez juttatni szivesek leendenek.

Jelen alkalommal az általam és az élénk »Armenia« nagyrabecsült Szerkesztőjének (ki egy maga 10 czimereslevelet küldött be) szives közreműködésével a már eddig beszerzett armalis-leveleket itt felsorolni annyival is inkább szükségesnek tartom, nehogy egyes családok czimeres nemes levelük beküldésével esetleg fölösleges szivességet teljesítsenek.

A birtokomban levő czimereslevelek a nemességszerzők és az adományozás keltének megjelölésével a következők:

Balta Márton 1760. július 28.

Bogdánffy Gábor 1762. július 26.

Bocsánczi János 1762. július 26.

Capdebo Jónás, Márton, Ferencz és Gergely 1802. július 23.

Csiki Emmánuel és Péter 1780. május 24.

Czárán Antal, János, István és Kristóf 1830. október 1.

Dániel Tódor, Jeremiás és Pál 1725. július 3.

Gáspár Miklós 1761. október 25.

Govrik János és Tódor 1760. július 28.

Hollósi Bogdán 1832. május 3.

- Issekutz Mihály 1758. december 12.
Kapdebo Jakab, Miklós, Károly és Márton 1838. nov. 8.
Kövér János és Kajtán 1780. május 24.
Kövér Tódor, Kajtán, János, Simon és Antal 1804. áug. 17.
Kristóf vagy Jakabffy Simon 1760. május 8.
Lázár Lázár 1826. márczius 17.
Lászlóffy Bogdán 1758. december 12.
Lászlóffy Izsák 1712. november 20.
Lukács Jakab 1762. július 26.
Márkovics Antal és Emmánuel 1839. október 3.
Mártonffy Kristóf 1762. július 26.
Novák Kristóf, Jakab, Márton és Emmánuel 1753. július 30.
Patrubán Márton, Márk 1758. december 12.
Placsintár Lukács és Bogdán 1737. áugusztus 23.
Simai Lukács 1760. május 26.
Simai Tódor, Márton, Izsák és Salamon 1760. október 7.
Szarokán Dávid, János, Márton és Lukács 1760. június 24.
Szentpétery Kristóf 1760. október 7.
Verzár Márton 1760. október 7.
Vikol Bogdán 1760. október 7.
Zachariás János, Lukács és Tamás 1750. május 13.

E sorozatból is láthatják magyar-örmény nemes családaink, hogy közzéteendő művem anyagának nagyrésze már együtt van s a még észlelhető hézagot örmény családaink szives közreműködése, melyért újlag is esdek, könnyen pótolhatja.

Honszerető fajunk érdekét czélzó ezen alázatos kérelmem megújítása mellett hazafias üdvözlettel maradok

Arad 1891. ápril hó

kész szolgájuk

Dr. Temesváry János

kir. főgymnásiumi tanár.

Kisebb közlemények.

A gyergyó-szt-miklósi »Szt-Háromság-társulat«. Folyóiratunk idei évfolyamának február, márczius és ápril havi füzeteiben »Valási társulatainkról« cím alatt három olyan társulat szabályait közöltük, a melyeket Stephánián-Roska István 1729-ben szervezte Szamosújvártt. — Ilyen társulatok azonban a másik három örmény helységben is voltak, mely társulatok közül némelyek még most is virágzó életet folytatnak. — E helyütt a gyergyó-szt-miklósi »Szt-Háromság-társulat«-ról akarunk egypár szóval megemlékezni, mely — úgy látszik — még boldog emlékü Verzereskul püspökünk életében nyert szervezetet. Ugyanis van kezeink közt egy 1729. június 12-én Gyergyó-Szt-Miklóson kelt irat, mely »örményből fordítottot magyarra«. Ezen érdekes irat elején szó szerint ez olvasható: »Oxendius Virzereszkul Aladiáj Püspök, az mú Nátionkon a kik vannak Erdélyben, a Szentséges Romai Pápától rendeltetett Fő Lelki-Pásztorunk Mindeneknek Áldást és Dicsőséget kíván«. Nagynevű püspökünk lelke 1715. márcz. 10-én szállott fel Teremtőjéhez, tehát a szóban levő társulat 1715 előtt szervezetett, mert különben Virzireszkul nem kívánhatott »Mindekinek Áldást és Dicsőséget«. — E társulat szabályai, három pont kivételével, megegyeznek a szamosújvári hasonnevű társulat szabályaival. A különböző pontok ezek: »Minden legény, ha el sem érte a tizenkét esztendőt, beállhat, — ha túl van a tizenkét esztendőn, tartozik beállani a társulatba«. (5 pont.) — »A völegény tartozik esküvés előtt a társulatnak valami díjt fizetni; aki pedig meg nem akarná adni, a társulat contradicálhat, hogy meg ne eskesse a Pater«. (8. p.) — »A társulat tartozik minden esztendőben valami specialis ajándékkal megtisztelni a templomot.« (14. p.). — Ezen irat következő aláírással van ellátva: »Pater Michael Todorovics, Vicarius Armenorum, ab Episcopo Legatus, simul Plebanus Armenopol(itanus)«. Az »Episcopus« alatt báró Sorger Gergely erdélyi püspököt kell érteni. Az aláírásból is látszik, hogy néhai püspökünk halála után vicarius kormányozta az erdélyi örmény egyházközségeket. Todorovics Minász (Mihály), mint ilyen ment Szamosújvárról 1729-ben Gyergyó-Szt-Miklóstra és a régi örmény nyelvű szabályzattal ellátott »Szt-Háromság-társulat« szabályait ott magyarra fordította.

Irodalom és művészet.

Álisán »Ararát«-ja. Taval, jubileuma napján jelent meg e nagybecsű munka. A mily szép külső kiállítása, ép oly gazdag belső tartalma. Csak a mechitharisták nyomdájából kerülhet ki ilyen meglepő munka, mint az »Ararát«; 590 nagyalakú lapot foglal magában. A könyvhez van mellékelve az Ararát tartomány rész-

letes és igen szép kivitelű térképe, melyen e tartomány kis falvai is láthatók. A munka előbb Ararát tartomány természeti viszonyairól: fekvéséről, hegyeiről, éghajlatáról, állatairól és növényeiről szól; azután átmegy az író a tartomány történelmére; de nem feledkezik meg a régészetről, földrajz-, az egyház- és az egyes kerületek jelen állapotáról sem. Külön fejezetekben tárgyalja a következő kerületeket: 1. Pászen, 2. Keleti Felső-Pászen, 3. Alsó-Pászen, 4. Keleti Alsó-Pászen, 5. Kápéghenk, 6. Ársárunik-Jéráchsádzor, 7. Vánánt, 8. Sirág, 9. Dságádk, 10. Ásoczk, 11. Arákádzodén, 12. Nik-ábarán, 13. Váráznunik, 14. Godájk, 15. Kárni, 16. Urdz és Árádz, 17. Sárur, 18. Mászéác odén, 19. Gokovid, 20. Dzághgodén, 21. Pákrévánt-Alásgerd. Igen sok anyagot nyújt Álisán ezen érdekes munkájában; nyelvezete élvezetes. Sok szép kép van munkájában közölve; e képek vagy látképek, vagy régiségeket ábrázoló képek, felirások, történelmi festmények, vagy olyan kiváló férfiak arczképei, kik kapcsolatban állanak Ararát tartomány történelmével. A közölt képek száma 214. Egy-kettőről itt is teszünk említést: 1. Hászán-kala, 2. Solgovnigov tábornok, 3. Eruantásád, 4. Kárs, 5. Lorisz-Melikov tábornok, 6. Goghp, 7. Nerszesz katolikosz, 8. Válársábád, 9. György katolikosz, 10. Szt-Ripszima vértanúsága, 11. Ábick, 12. Áboveán Chácshádur, 13. Pászkevic, 14. Ábász-Mirza, 15. Világosító-Szt.-Gergely, 16. Prájsz, 17. Der-Ghugaszov Árság tábornok. Ára 65 frt.

Pásincsareán örmény festő is küldött két képet a pétervári képkiallításra. »Holdvilágos éj« című képéről a »Mosgovokhi Vedomsthi« lap nagy elismeréssel szól.

Közgazdasági élet.

Keleti szőnyegkiállítás A bécsi kereskedelmi múzeumban rendezett keleti szőnyegkiállítás meglepően szép és gazdag, s nem utolsó előnye, hogy minden egyes műdarab megfelelő világításba van állítva, a hol a szőnyegek színei teljesen érvényesülhetnek, festői elrendezésükben. A kiállításra közelből-távolból küldték a leggyönyörűbb példányokat Kelet régi és újabkori szőnyegeiből, s van mit tanulmányozni az illető szakköröknek ugy a technika, mint a páratlan szinharmonia tekintetében. A legelső termet a perzsa szőnyegipar termékei foglalják el. Ezek s a Perziával szomszédos vidékek termékei mindjárt a bejáratnál elterülő helyiségekben vannak kiállítva. Vannak azonkívül itt oly remek, különféle fajú és elnevezésű szőnyegdarabok, kurd szövött szőnyegek, a minöket messze földön hiában keresne az ember. Azután jönnek a kaukázusi, a szmyrnai szőnyegek, a imaházi szőnyegek terme, a középpázsiai nomád népek népipari gyártmányai s boszniai gyűjtemény. A valamikor virágzó állapotban volt bosnyák szőnyegipar az utóbbi időben már hanyatlani kezdett, de most ismét föl

kezd lendülni, miután az okkupált tartományok kormányzata Szerajevóban szőnyegszövő műhelyet is állított fel, a hol jelenleg mintegy ötven nő dolgozik. Érdekesekek ezenkívül az indiai szőnyegek, a modern kék-sárga khinai és a japáni szőnyegek, a marokkóiak, tunisziak, s egy rendkívüli ritka juarej-szőnyeg. A kiállítás fénypontját a nagyterem képezi, hol a Lichtenstein és Schwarzenberg hercegek birtokában levő rendkívül ritka, szép és becses keleti szőnyegek állítottak ki. Valamennyi kiállító élen az udvar áll, s a kiállítás történelmi osztályában a Király Ő Felsége nagy selyemszőnyege látható. A magyar iparművészeti múzeum is legszebb darabjaival van képviselve ez igen érdekes és tanulságos kiállításon.

Mi újság az örmény világban?

Földrengés Ván-ban. Egy 1891. febr. 6-án kelt váni levélből közöljük a következőket: Két hét óta folytonos rebegésben élünk. Reng a föld: mindenütt ijedelem. Azt képzeljük, hogy a mostanináig csak az a váni földrengés volt nagyobb, melyről Árákhel történetíró tesz említést. A mondott földrengés örmény időszámítás szerint 1090-ben történt ($1090 + 551 = 1641$ Kr. u.) Az akkor okozott pusztítás nyomai még mai napság is látszanak. — 1891 január 25-én este 10 órakor iszonyú rázkodás költé fel a város alvó lakosait. Ugy rengett városunk, mint tengeren a hullámhányta hajó. De a Gondviselés kegyelme megszüntette a veszedelmet; a rengés egy perczig tartott. És ez az egy percz is mennyi károkat okozott! A várostól délre mintegy két órányi távolságban fekvő Dzëvárán faluban két és az Örmények-Völgyében (Hájocz-Czhor) levő Hérdés faluban egy ember lelte halálát az omladékok alatt. A Ván-tó keleti partja és Árdzge mezőváros fele elpusztult; 150 ház omlott össze, melyek romjai 8, mások szerint 15 embert temettek el. Nagyon sok a sebesültek száma; 150 ház egészen lakatlanná lett. A déli oldalon levő Várencz falu egészen elpusztult, úgy hogy a lakosok hajlék nélkül maradtak. — Ván városában emberélet nem esett áldozatul; de száz meg száz ház omlott össze, vagy kisebb-nagyobb sérülést szenvedett. A »Szurp-Arákheál« néven ismert templom oly nagy rongálást szenvedett, hogy ennek következtében azt be kellett záratni. A zárda épületek se maradtak ép-ségben. Egy minaretnek teteje eltűnt. A földrengés több repedéseket is okozott. Itt-ott megnyilott a föld és a nyílásokból víz fakadt, mely víz később ismét elapadt; meghasadt a Várak nevű hegy is. A január 25-iki rengés óta a föld egészen le nem csendesedett, naponként 5—10 szer is ismétlődnek kisebb lökések. Sokan sátrak alá húzódtak, de éjjelre — a hideg miatt — kénytelenek házaikba visszamenni. Mindenki imádkozik!

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

